

Norman Manea

Crna omotnica

preveli s rumunjskog
Ivana Olujić i Luca-Ioan Frana

Fraktura

traduki^T

Objavlivanje ove knjige omogućio je TRADUKI, mreža za književnost kojoj pripadaju Ministarstvo za europske i međunarodne poslove Republike Austrije, Ministarstvo vanjskih poslova Federativne Republike Njemačke, Švicarski savjet za umjetnost Pro Helvetia, KulturKontakt Austria, Goethe-Institut, Slovenska agencija za knjigu JAK i Zaklada S. Fischer.

Naslov izvornika *Plicul negru*

© 1995, Norman Manea

© za hrvatsko izdanje Fraktura, 2011.

© za prijevod Zaklada S. Fischer po nalogu programa TRADUKI

Sva prava pridržana. Ni jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

ISBN 978-953-266-217-7

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 766989

NA ŠALTERSKOM PROZORČIĆU dražesna glavica, sa zaliscima, proljetnojutarnja. Oči sitne, crne. Usne žarko crvene, obrazi ružičasti emajl.

– Novine! Evo, za tren ću ih složiti. Za tren...

Muškarci okupljeni u grupicama oko šaltera živnu.

Djevojka se povuče u dno kioska, da posloži pakete novina. Pločnik je postao pretijesan. Prolaznici su se umnožili, kretali su se brzo, kruženje pogledima, nestrpljivo, valovi, valovi, novi, užurbani mravci. Red za novine otegao se.

– Nemam više *Flacăru* – obavijesti sopran. – Ode i *România liberă*, ovo su zadnje. Oho, budi Bog s tobom, *Filatelia* i *Pescarul* dolaze sasvim rijetko. Ne, nemam *Rebus*, možda sutra.

Visoki, blijedi gospodin povuče se kraj stupa, držeći smotak svježih novina pod pazuhom. Otvori ih, otpoče listati.

– Što je tim muškarcima – gundala je staričica naslonjena na koš za smeće. – Novine, novine, redovi za novine, čuj to! Budalasta djeca. Kao da će što saznati iz njih. Iste su, sve su iste, gospodine! Bačen novac, gospodine... – Ali visoki gospodin, sijede kose i sijede brade i brkova, savršeno podrezanih, nije ju čuo. Nije čuo ni lupkanje potpetica na kaldrmi u allegru. Nije vidio dúge sukanja što su lepršale na lakom vjetru, kratak bljesak zlaćanih čarapa što su ocrtavale u zraku vretenaste noge gladne ptice, u proljeće. Ništa nije čuo, ništa nije vidio ugledni gospodin, zadubljen u listanje novina.

– Takvi su ljudi, brzo zaboravljaju – začuje se iznova sta-

rački glas. – Imamo ovu divnu zemlju, rajsku klimu... Ali gotovo je s prirodom! Samo s prirodom ne može se više ništa! Čovjek čini sve, njegov um. Zato smo zaglibili, zato. Pogledaj ih, zimu su i zaboravili! Zaboravili su strahotu, nije ih briga, za ženama im oči ispadaju. Brzo zaboravljaju, ljudi brzo zaboravljaju, gospodine...

Gospodin nije čuo, staričica, razočarana, napravi korak u stranu, primakne se nekom naboranom čovjeku koji je neprestano njihao praznu torbu.

– Baš tako, baš tako! – mumljao je grbavi djedica. – Meni je umrla žena, ove zime. Nisu pustili grijanje, držali su nas u hladnoći cijelu zimu. Ni tople vode nismo imali. Bolesna na srce... hladnoća ju je dokrajčila. Zato, gospodine, zato, jer ljudi zaboravljaju! Nije ih briga – kostriješio se starčić prema ugladenom gospodinu, naslonjenom na stup i zadubljenom u čitanje. – Gledaj ih! Sve zaborave, što god da im napraviš, zaborave. Čim im daš malko zadovoljstva, lijep dan, perec, gospodine, perec im daj i malko sunca i gotovo, zaboravljeno. Jer takvi su ljudi... – Ugladeni gospodin, izgleda, nije mislio da na njega cilja srdžba nepoznatoga. Ni čuo ga nije, vjerojatno. Skupio je svoj smotak novina i odvojio se od stupa pored kioska.

Raskreči široko šestarske krake. Koraci dugonje, krupni, ali polagani; bio je nekako trom taj gospodin besprijeckorno bijele brade i bijelih brkova.

Vesela ulica, zbilja. Bukureštanska slikovitost, ženstvena i okretna, nekadašnji mali Pariz, zaista. Kad ne bi bilo te prljavštine i ječanja uokolo i tog neprirodnog, nespretnog veselja. Veselo proljeće, veseli, zaboravni ljudi. Vesele i novine. Optimistične, poučne, obećanja budućnosti, svijetle budućnosti, tko poživi da je vidi.

Kuhinjski stol. Kruh, mlijeko. Ustao je u zoru, da uhvati kruh i mlijeko. Stolnjak bijel, uškrobljen. Dvije šalice iz kojih se

puši. Nadomjestak za kavu s mlijekom. Nadomjestak, kava je daleko, u Brazilu... Nadomjestak za kavu i zamjena za mlijeko. I starost je nadomjestak, a narod je dosegao treću dob, umirovljenje.

Kriške oštrog, crnog kruha, tanko namazane pekmezom. Ali žličica, nož, tanjurići blistaju, kao novi. Sve čisto, svježije kao proljeće. Prozori otvoreni, da uđu eliksir, otrovi, opsjene.

Gospođa Gafton otvori nove časopise. Stavi naočale, srkne iz šalice, pogleda naslove na prvoj stranici, odustane. Za čitanje ionako ima vremena samo navečer, kad se posvršavaju poslovi. Gurne snop novina prema rubu stola, prema suprugu.

– Velika je stvar naša klima! Taj slijed, godišnja doba. Što bi bilo da imamo samo zimu? Ili samo ljeto, kao u pustinji? Sklad kao kod nas, velika je to stvar... kod nas je sklad! Sreća velika, sreća velika.

Suprug joj uputi dugačak, dugačak pogled.

– Da, da, baš je to netko maloprije govorio, u redu za novine. Dar prirode, ovo proljeće! Prošla je mladost, ali ipak bi se reklo preporod, zar ne... Izazov, točno tako.

Supruga skine naočale, stavi ih na snop novina, spusti pogled na šalicu. Trenuci šutnje. Zatim šapat. Da, poče šaputati.

– Znaš li i kad je umro Franjo Josip?

– E sad, što te je spopalo?

– Tako, ne znam... Glupost, brkam stvari. Zapravo, to je bio tolerantan čovjek, tako si govorio, tolerantan čovjek.

Suprug se nasmiješi. Poznao je već te jutarnje trikove. Znaci nježnosti i poticaja u vezi s njegovim interesima. Nije ga pitala ništa o studiji na kojoj radi, znala je da bi ga izživcirala prije odlaska u knjižnicu. Ionako se on navečer, nepogrešivo, vraćao na tu temu...

No ujutro, Veturia bi nalazila takve šifrirane formulacije koje su mu trebale navijestiti da njegov rad zaokuplja i nju.

– Razmišljala sam, zapravo... Cezar, Neron, kad oni? Hoću

reći, kad su... A Franco, a Salazar? Mussolini, znam, u proljeće, bilo je proljeće, zar ne? A Führer isto tako, zapalio se u proljeće. A onaj drugi brkonja, Gruzijac, u ožujku je krepao, to ne mogu zaboraviti. Proljetna opsada?

Suprug povuče snop časopisa, pogurne naočale zlatnoga okvira kraj šalice. Žena zagladi prosijedu kosu, skupljenu na zatiljku.

– Da, opsada, kako kažeš. Agresija mijene. Nešto nesigurno, nezaustavljivo. Da ti pročitam kratku pričicu, iz današnjih novina. Pa nek' još tko kaže da nemamo događaja...

Poravna rub stolnjaka. Žena ustane, s košaricom za kruh u ruci. Pogleda je. Trenutak mira u danu. Doručak ga je jačao; mirna polazna točka, na početku novoga dana. Nakon toga, trčanje i hrvanje. Redovi, knjižnični obrasci, pisma vlastima, opet redovi.

– Slušaj. “Činjenice, kako ćemo ih ukratko iznijeti u ovim recima, kao da su izvučene iz nekoga filma o Ku-Klux-Klanu ili o lovu na vještice. Lov na vještice u četvrti...” Slušaj, zar ne želiš čuti?

Žena je slagala šalice i pribor u sudoper. Kretala se polako, bez zadovoljstva. Hramala je neupadljivo na lijevu nogu, kretala se teško, nagnuta u stranu. Ali vratila se, ponovno sjela. Njezine su blijede i punašne ruke ponovno počivale jedna kraj druge, mirne, na besprijeckorno bijelom stolnjaku.

– Dakle upali su ženi u stan. I, što misliš? Zapalili su, shvaćaš? Zapalili su, ako možeš zamisliti. Jer je voljela životinje, čuj to! Jer je imala pse i mačke ili tko zna što je imala. Zapamti povod, postupak i posebno ime žene, adresu. Shvaćaš, shvaćaš? A dotični, koji sebe smatra predstavnikom Narodnoga vijeća sektora... čuj to, u ortaštvu s huškačima, stanarima zgrade. Povezuješ, zar ne, shvaćaš povezanost?

Supruga je gledala ravno u njega, više se ne osmjehujući, navikla na njegovu opsjednutost povezivanjem dnevnih do-

gađaja s istraživanjem koje je nastavljao u knjižnici. Navada vraćanja opet i opet na ono što se zbilo prije 40 godina. Ovaj put, poseban naglasak, ipak. Kao neka kruna svega. Neki dokaz, odlučujući konačno, koji ona nije primjećivala. No primjećivala je njegov nemir. Neka vrsta neželjene pobjede, da. Neka dugo potiskivana panika, da, da, što mu je potvrđivala očekivanja i vraćala mu vitalnost, čini se.

Gospodin Matei Gafton zatraži, sat kasnije, od knjižničarke više knjiga nego obično i, začudo, ostane dugo pogleda uprta u prazno, ne dotičući se gomila pred sobom. Provjeri ih ipak pažljivo. Ukaz sa zakonskom snagom 966 od 7. travnja 1941. u svezi pooštrenja kazni za zločin veleizdaje i špijunaže. Plumyène i Lasierra – *Les Fascismes français*. General Ion Antonescu – *Temelji nacionalno-legionarske države*, ruj.-list. 1940. Lucrețiu Pătrășcanu, *Pod trima diktaturama*, Bukurešt, ponovljeno izdanje, Editura Politică, 1970., *Processo Graziani*, Rim, 1948.–1950. Ukaz sa zakonskom snagom 966 od 7. travnja 1941. u svezi zabrane stupanja u brak javnih službenika sa strancima ili Židovima. *Nazi Conspiracy and Agression*, Washington, 1946... Predobro je poznao naslove, nisu ga više zadovoljavali. Širenje zaraze, zbrka... toliko varljivih malih nada, dok se nevidljiva omča naglo steže i bude prekasno, više se ništa ne može. Jučer, bolest je još bila kod susjeda ili kod susjedova susjeda, danas je već u tebi i prekasno je. Premise zla, u svakom zarobljeniku, ne samo u krvnicima? Lovci i žrtva, vatra, neka vrsta linča, da, da, a povod nije važan, uopće nije važan, mogao bi biti bilo koji drugi.

Prejednostavno objašnjenje, prejednostavno... Da je proljeće krivo? Proljeće, kao prije 40 godina?... Zakašnjeli sastanak, za koji više nisi sposoban, izlizan od toliko zamki, u svakom trenutku. Mačke, čuj ti povoda!

– Već odlazite? – upita, zaintrigirana, plavuša za katedrom.

Slegne ramenima, kriv.

Krene s noge na nogu bulevarom. Proljeće. Riječi. Proljeće načinjeno od riječi. Trotil. Prah. Crvenilo. Trešnje. Nježni pupovi, reklamni. Pas i mačka. Udarci, požar, huligani, poluge, pustošenje stana, vatra. Zemlja, zrak, voda i vatra. Oksigenacija, afrodizijaci, agresija, otrov samoće. Proljeće, smotak riječi.

Sjede na klupu, u pustom parkiću. Riječi, um stalno proizvodi riječi, čuješ ih u sebi, kako stalno teku. Pustošenje. Vatra. Poluge, udarci. Osveta. Crvenilo. Krematorij. Vodencvjetovi. Tijelo vodencvjetova. Magnetski sudari. Svila koja škripi, rastrgnuta. Morbidne idile, lahor noći. Hirovi umora omatahu se u riječi kao u kakvu zaštitnu opnu. Trenuci odsutnosti, poznavao je opasnost tih senilnih magija.

Trebao bi, možda, otići do Tolee, da mu pokaže novine. Toleine su reakcije djetinjaste i nepredvidive, dobro oponašaju vitalnost i čak zrače na neki način terapijskom iritacijom. Mogao bi početi urlati ili psovati ili zapaliti novine ili izbaciti, jednostavno, nezvanoga gosta. Nezvani gost? Teško je reći tko je nezvani gost. Tolea je, to je sigurno, podstanar, ne on. Tako da... da, bio bi dobar jedan posjet Tolei, pogotovo što su ti posjeti rijetki, ne bi se podstanar imao zašto žaliti. Rijetki, ali gle, posljednji je bio baš jučer. Pokucao je bojažljivo na vrata. Nikakva odgovora. Ipak, Tolea je bio kod kuće. Osjećalo se da je kod kuće, ali ne želi otvoriti. Pokucao je još jednom, dvaput, zatim oprezno otvori vrata. Gospodin Tolea Voinov jedva da je okrenuo glavu. Prepozna uljeza, ali ga ne udostoji ni jednim pokretom. Gost ostane na vratima, nesiguran bi li ušao. Čekanje potraje tek trenutak. Tolea je već sjekao zrak nogama i skočio ravno na prag, pred prikazu.

– Dakle, ti, dobročinitelju! U dobar čas...

Naklon do poda. Zatim, korak u stranu, da napravi mjesta visokome gostu. Isti se odluči, na koncu, na jedini mogući korak: nasmiješi se. Pogleda profesora i razvuče osmijeh. Da,

podstanar je bio isti. Bijele samtene hlače, bijeli džemper, bijela sportska obuća. Obrijan, ćelav, svjež. Da, nema zabune, isti taj Tolea. Sjedne na jednu od dviju stolica ćelije.

– Imam loše vijesti...

– Hvala Bogu – prekriži se profesor. – Govori, *pane*. Nudim kavu za nagradu. Istresi vreću! Dobit ćeš pravu kavu, *hundert prozent*, ne kao ona pišaka koja se pije u našem svestrano razvijenom društvu. Ako su vijesti ozbiljne, naime loše, dobit ćeš super kavu. Super, ravno iz Alahova kotla.

I već se uzvrtilo kroz džumbus krletke, među knjigama, kravatama, bilježnicama, torbama, poput mađioničara, ulovio je već u zraku termos-bocu i šalicu. Kava, evo je! Velika, zelena, puna šalica na metalnom stoliću između onih dviju stolica.

– Samo za mene?

– Ja sam popio cijelu cisternu, klipovi su mi već podivljali. Srkni u tišini, ne žuri se, mirno si pripremi kletve. Danas sam Tvoj, *gaspadin* Matei. Našao si me, moj peh.

Gost je srkao, smješkao se, odgađao.

– Da bude lakše obojici, daj da ti ja izložim stvar – nastavi nestrpljivo profesor. – Da ti ja kažem o čemu je riječ. Inače, ti ćeš zasigurno početi izdaleka, preko Katmandua... Treba ti soba, reci to otvoreno. Trebam osloboditi grobnicu, zar ne?

Gost se gotovo zagrcne gutljajem.

– Ne, ne, nikako. Htio sam te samo, samo obavijestiti da se... da se provodi značajno smanjivanje osoblja. Uzimat će se u obzir i dosje. Kao pedesetih. To je to, otkaz nije šala. I nemam ti više kako pomoći.

Izgovorio je to brzo, odahne s olakšanjem. Uslijedi duga tišina, kao odron, gubitak kontakta. U jednom trenutku, profesorov glas. Pomlađen, rezak.

– Sad, kao umirovljenik, ti se baviš svakakvim marifetlucima, zar ne? Pišeš vlastima, svakodnevno, tako sam čuo. Da se iskupiš za grijeha iz pedesetih? U to si vrijeme bio novinar

i pisao sve laži koje su se od tebe tražile i mnoge laži koje se od tebe nisu tražile, možda, ali u koje si vjerovao. Danas, pokušavaš okajati prošlost. Dakle pišeš žalbe, prigovore, sugestije... Kritiziraš i upozoravaš i predlažeš. Pravi dobrovoljni novinar! Hrabar, spreman pomoći nama grešnicima. Opet se pojavio politički dosje, kao u pedesetima, tako si rekao? Ali stvari se neće ponoviti, ipak, tako kažeš? Onda, zašto ne pišeš o svemu tome? Sada, rizik je opao, a mirovina stiže svakoga mjeseca... Pomoći ćeš nama grešnicima, zar ne? Možda mi pribaviš nov posao? Ipak si, prije cijeloga stoljeća, na Politehnicu bio kolega mome bratu, zar ne? Danas argentinskome državljaninu, s prebivalištem u ludnici zvanj Buenos Aires. Jednoj od najljepših na svijetu, kaže naš prijatelj Marga. A on se razumije u to, ipak radi u ludnici!

Gost ostane pognut, sa šalicom u ruci. Tolea ga nije gledao.

– Što hoćeš, da tražim pomoć od tvoga argentinskog kolege? Da tražim milostinju od brace? Boss od moga brata sasvim se izopacio, da znaš. Što ćeš... bazen, automobili, farma, kuća, račun, praznici, sve to umara. Da mu pišem o godinama djetinjstva, o kućnom ognjištu i roditeljskoj kući? Suze će mu poteći i potrčat će psihijatru...

– Eh, ne pretjeruj. Pisao ti je, rekao bih...

– Naravno, naravno, same sam radosti imao. Korespondencija! Inozemstvo! Kapitalističke zemlje! Vojno-fašističke diktature! Rodbina koja je napustila zemlju, privučena čarima novca i lagodnog života, a koja nam za Uskrs i za Božić šalje milostinju, svoju konvertibilnu valutu. Ja sam samo nadomjestak, družo Gafton! Prežetak prošlosti, prerušen u žrtvenoga jarca. Žrtveni jarac, tako se govorilo na političkim seminarima, ne? Ali znam da bi mi mogao ponuditi neku naknadu, posao, plaćeni hobi... Plaćeni, ne kao što je tvoje novo zanimanje, koje je neplaćena grižnja. Što kažeš, što kažeš, zaposlit ćeš me?

– Ne razumijem. Nemoj se ljutiti, ništa ne razumijem.

– Taako, dakle ne razumiješ. Ako čovjek ne razumije, treba mu objasniti. Taako. Sjećaš li se “velike tragedije”?

Gafton je šutio. Samo je prebacio težinu tijela s lijeve na desnu nogu.

– Obiteljska tragedija! Smrt, gospodine... Ne postoji druga vrsta tragedije osim te, Smrt. Veliki nebeski scenarist za to nas je zaposlio! Njegove rasonode, zar ne? Dakle, smrt... sjećaš se pokopa? To jest što se dogodilo s ocem?

– Da, da, dakako, sjećam se – požuri, u nelagodi, gost.

– Taako, dakle sjećaš se. Samoubojstvo, umorstvo, nesretan slučaj, što li je bilo? Ili se više ne sjećaš? Možda se ne sjećaš, drukčije si se zvao... sve se drukčije zvalo.

– Kako to, što želiš reći? Što želiš reći...

– Kako to, kako to! Gle, tako, nećeš mi valjda reći da si se tada zvao Gafton. Ili griješim? Na koncu, prijeđimo preko detalja. Dakle sad si novinar koji radi od kuće.

– Odakle si to...

Novinar se naglo zacrveni, probljedi, zarumeni.

– Nikakva nesreća, *pane*, nikakva sramota. Postoje i simpatične mušice, bezazlene, ne samo zlobne i odvratne. Tvoja je zakašnjela mušica, kao i ona prvotna, humanitarna. Sad i simpatična, jer je beskorisna i neplaćena. Dakle ti sada pišeš kao dopisnik masa... taako. Pisma, umjesto članaka. Točno? Točno. Kao oni latinoamerički policajci koji odluče stvoriti vlastite bande, da bi potamanili lopuže, ali u svojstvu privatnih osoba, s policijskim iskustvom. Taako. Samo što ti imaš i drugih strasti... Skoro sam rekao manija, oprosti mi. Dakle istražuješ... Proučavaš prošlost da zaboraviš sadašnjost ili da je bolje razumiješ. Molim, nisu moja posla. No posao je, ili može postati, i moj. Bavili bismo se, naime, obojica, s različitim namjerama, istim razdobljem. Ali ja bih bio i plaćen, što kažeš?

– Ne... ne razumijem kamo smjeraš...

– Što smjeram? Iživcirati se, to smjeram! Naći neku fintu...

Igrariju, hobi, kako kažu oni u kapitalističkom raju. Da se više ne dosađujem! Veća tragedija od dosade nije ni sama smrt. Stari nebeski Scenarist čeka da ga zabavimo, zar ne... zato nas je stvorio. Mogu li postati suradnikom tvojega velikog djela? Napraviti ću rodoslovno stablo svoje obitelji i pozabavit ću se i misterioznim poglavljem. Što kažeš? Ne znam kako drugi, ali ja, kad se sjetim kućnoga ognjišta, godina djetinjstva, pišem memoare desetkovane obitelji! Platit ćeš me, što kažeš, platit ćeš suradnju?

Ponovno zavlada tišina. Tišina se sve više produžavala i profesor, vjerojatno, osjeti da je pomalo prešao mjeru.

– Da ti skuham još jednu kavu, gosparu? Nemaš što drugo ponuditi. Ne piješ, ne pušiš, znam, a moje dame danas imaju slobodan dan, ne mogu ti ih ponuditi. Ali prava kava, u naše vrijeme, istinski je izazov, vjeruj mi. Gotovo atentat na socijalni sklad. Kilogram kave stoji na crno mjesečnu plaću, pa ti misli.

Drugi ne odgovori. Prozor se zamračio, spuštala se večer. Pokreti su se usporili, glas se prigušio.

– Ne, kasno je, i tako teško zaspim. Bolje da razgovaramo o poslu.

– Pa što da razgovaramo, razumijem da mi ne možeš pomoći. Više nisi službeni nekadašnji novinar, koji će stati rame uz rame s ludim Margom, doktorom za luđake, pa da me spasi, da me dovedete u čuvenu prijestolnicu, na zavidno mjesto recepcionara u hotelu Pizdica. Oprosti mi, znam da ne podnosiš šatrovački. Ribica, da kažemo. Ribica, tako kaže narod.

– Da, neće ti biti lako pronaći posao. No složeniji problem je drugi.

– E, ako postoji i još složeniji, usrećili smo se! Nema druge nego da se prihvatim korespondencije s Argentinom.

– Radi se o priči s tim hotelom. Pa znaš što se tamo događa. Osoblje, razne veze i obveze.

– Aha, dakle poznaješ mrežu, primjećujem. Valjda si radio i u toj branši! Ipak si ti prakticirao svakakva zanimanja, sve do profesionalnoga revolucionara, zar ne? Nije li tako? Reci, hajde, reci da nije tako.

– Ne pravi se blesav. Nitko ti neće povjerovati da si bio recepcionar koji nije znao ni za što osim za posao i za plaću, dnevnu smjenu i noćnu smjenu i dvotjednu isplatu. Biti recepcionar u tom hotelu nije najbolja preporuka, shvaćaš. Jedino ako se hoćeš zaposliti na radnom mjestu gnjide. Znaš što hoću reći.

– Shvaćam, shvaćam. Znači da se naša rasprava više ne može odvijati u mraku, družo. Da se ne pomisli da je urota, družo Gafton, da se ne pomisli da se koristimo tminom...

Nije se čuo pokret domaćina, ali negdje se upali žižak. Uska žarulja, poput svijeće, metalnom štipaljkom pričvršćena za korice neke bilježnice što je stajala na rubu stola. Slabašno svjetlo, tek toliko da se nazre recepcionarova faca rimskoga konzula. Savršeno izbrijan i kao preveć blijed...

– Kad već spominjemo... na kraju ćeš nastradati, *monsieur*, zbog tih epistola nezavisnoga novinara. Podnositelj molbi za dobro čovječanstva. Ni to s tvojim imenom nisam razumio... zašto bi činio dobro pod drugim imenom? Moji ili tvoji preci mijenjali su ime zbog sasvim drugih razloga, zar ne, zar ne?! Nije li tako, došljaci kakvi jesmo, nije li tako?

Nije se čuo nikakav odgovor, nije se čulo ni zuc.

– Ostentativno uzeti suprugino prezime? I to upravo nakon rata? Jer je imala brata od onih, sa Heil Heil, a ona je bila nevina? I ti stavljaš na kocku, pedesetih, svoju neokaljanu biografiju apostola komunizma, da bi branio načelo objektivnosti! Tako si se pravdao? Tako, Herr Gafton?

Herr Gafton ništa, nikakva odgovora. Ipak, začuje se nešto, začuje se neki šapat.

– Mislio sam da na neko vrijeme pokušaš s prijevodima.

Nađe se još pokoja veza u nekoj od zadruga, među ovima što prevode tehničke tekstove. Ili čak u nekoj izdavačkoj kući. Za prvu ruku, bilo bi nešto.

– Prevodilac, taako! *Traduttore traditore*, što se kaže. Svi prevodimo, to je sada zakon preživljavanja, zar ne? Taako. Svi smo nadomjesci i prevoditelji, ne? Ali prevoditeljev dosje? Životopis, potvrda o nekažnjavanju? Majka, otac, braća, sestre, politička pripadnost...

Pogotovo za posebne slučajeve! Ja, poseban slučaj, Argentina, poseban slučaj. Cirkus Argentina, generali koji stalno posjećuju našu zemlju, ipak smo romanske sestre i sestriinske menažerije, zar ne? A onda, što ti znaš, *gaspadin*, o ulozi recepcionara u hramu jebača? Nemaš kako znati, *pane*. Jer do svetaca i njihove Vrhovne Zvijezde, pojedu nas glasnici, posrednici. Sitni pomoćnici, nadomjesci, jer čak i ja... Nadomjestak, gospodine, predobro znaš. Čitav svijet nadomjestaka, ovaj naš cirkus... Zna to već svaki podstanar spljoštenog planeta. Svak to zna, uvaženi. Čak i ti to znaš, siguran sam.

Gospodin profesor ostade u dometu stidljive svijeće, Herr Matei, u tmuni, ubirao je šutke plodove logoreje podstanara Anatola Vancee Voinova, zvanog Tolea.

Nakon predaha, krene, konačno, replika.

– Došao sam ti, zapravo, predložiti... Što da se skrivamo? Ako ti treba, ako bi ti trebalo, molim, nešto novaca. Nisam imućan čovjek, znaš. Došao sam ti, ipak, ponuditi... mogao bih... voljan sam...

– Pozajmica? U vidu pozajmice, zar ne?

– Pa, naravno. Inače...

– Taako, savršeno! Pozajmica, da, primam. Gle, primam, *pane* Matei. S pozajmicom sam suglasan. Bilo kad, bilo koliko, bilo kako. Bojao sam se da ne bih našao, kad odeš, nabijenu kuvertu svježih novčanica. Stalno si u mraku, mogao si provući, neprimjetno, delikatan poklon. Ne volim filantropu, znaš

to. Radujem se što ne pripadaš toj dvojbenoj kategoriji. Ti si čak malčice škrt, gosparu Gafton... Nadam se da te neće oneraspoložiti činjenica da sam te pažljivo promatrao. Svjedočim nepoljuljano poštovanje prema tom znaku ozbiljnosti. Škrtost je ozbiljna stvar, zaslužuje svaku pohvalu! Samo je Gagauzi drže manom. Tim sam više dirnut prijedlogom, možeš zamisliti.

Profesor je govorio brzo brzo, pogleda uprta u crni prozor, gotovo prilijepljen za prozor, ne okrećući se prema sugovorniku. Rečenice su dolazile kao rikošeo, iz smjera staklenoga zaslona, iz mraka noći. Osjetio je i nije osjetio da je gost ustao, da je pokraj prozora, točno pokraj... osjećao ne osjećao, dugonja Gafton već se nalazio lijevo od njega, nagnut, reklo bi se, nad nekom nevidljivom sjenom. Osjetio ne osjetio, svakako se nije obazirao... tikvan se već okrenuo, evo, sporo, njegova glatka lubanja, sjajna kugla, stoji pod uskim krugom svjetla svjetiljke, kao u auri. Da, da, premjestio je bilježnicu i žarulju na policu, da mu sveta svjetlost pada na ćelu, te začuđeno gledao dugonju, kao da je tek sad otkrio njegovu prisutnost.

– Jesam li te čime naljutio, gosparu? Ljuti li te moja neprilična razdraganost? Nedužna igra. Nije vrijedna pažnje. Nemaš se zašto brinuti. Neću te tlačiti svojom melodramom, nisam gnjavator. A za pozajmicu, drugi put. Kad bilo. Drugi put. Kad sjednemo da se prisjetimo...

Zatim zašuti, zašuti. Skupljao je, vjerojatno, snage za posljednju dimnu bombu. Zaista, glas mu postade ozbiljan, miran, spušten, bez ijednog visokog tona.

– Ni do čega mi nije stalo, gosparu, da znaš. Čuj, ni do čega mi nije stalo... Sjećaš se moga oca? Mislio je da će se izvući. Filozof! Sorbona! *Magna cum laude!* Pljas... napravio si je vinoteku, znaš i sam. Da bi se izvukao... mislio je da će se izvući, vino je uvijek nužno gorivo. I u danima gnjeva, posebno u danima gnjeva. Pogledaj oko nas, kako se svi guraju u redovima

za to smrdljivo vino, od suharaka i otpada. Hotelskome recepcionaru Vancei nije stalo do toga hoće li se izvući ili ne! Ni do čega mi nije stalo, zapamti. Ali njemu je bilo stalo. Filozof, Sorbona! Kad je shvatio što ga čeka u raj u koji se vratio, pritajio se. Veze, novac, vinoteka... izvući ćemo se. Tako je filozof mislio. Nije se izvukao, kako znaš, nije se izvukao. Meni nije stalo, čak ako se, nekako, i izvučem. Meni, ne, da znaš. Moj je nehaj čvršći od dijamanta! Moj je nehaj dijamant, gospodar, tvrđi od srca Njegova Veličanstva Vrhovnog Scenarista, svagdje skrivenoga, nikada nalazivoga. Svagdje i nigdje, mda, zadnja podvala...

I otvori, naglo, prozor. Mrkli mrak nahrupi, brz, mirisan, lukav. Naprasno bičevanje. Profesor se zaljulja, uspravi, uhvati svojega gosta preko ramena. Gurne ga, nježan i zamoren, prema vratima.

– Vratili ste se? – zažubori, zapanjena, plavuša za katedrom.

Umirovljenik Matei Gafton nasmiješi se, suučesnički. Bio je stalni gost, kako se kaže, provodio je velik dio svoga vremena u knjižnici, ali oklijevao je dati objašnjenje.

– Da, odustao sam od povratka kući. Moja supruga daje sate u našem domu, do večeri, smetao bih joj. A moj prijatelj i susjed otišao je tražiti Vrhovnog Scenarista – nasmiješi se, zadovoljan svojom šalom, čitatelj, vraćajući se užicima čitanja.

– Malo sam se odmorio, u parku. Agresivno je proljeće, rekao bih... – doda, urotnički i suzdržano, ugledni čitatelj, odmičući prema svome uobičajenom mjestu, u dnu, pored prozora.

Na stolu gospodina Mateia Gaftona uzdigli su se, uskoro, stupovi knjiga i starih novina.

Djelatnost Ministarstva unutaršnjih poslova za režima gospodina maršala Antonescua, Narodno društvo za izdavaštvo i grafičke umjetnosti Dacia-Traian, 1943. Ukaz sa zakonskom snagom iz listo-

pada 1940., reorganizacija Rumunjskoga sporta, Ukaz iz listopada 1942. Propaganda, Ugroza. Opstojnost i interesi države, 1940., 1942., 1943. Povjerenici za rumunjizaciju, kazne za veleizdaju, smrt za deportirane koji se prijevarom vrate u zemlju, da, da, sve je tu, Ukaz u svezi zabrane stužanja u brak sa strancima ili Židovima, Processo Graziani, Pooštrenje kazni za zločin veleizdaje i špijunaže, preko kojega se smjestio Memorandum 65 rumunjskih intelektualaca upućen u travnju 1944. Ionu Antonescuu, za izlazak Rumunjske iz rata, i, i. I da, da, tu su i novine, da, da, i knjige, knjižničarka već poznaje mènī.

No studiozni umirovljenik nije imao volje nastaviti, tog poslijepodneva, istraživanje. Proljeće sabotira čitanje i proučavanje: čitaonica je bila prazna. Tek nekoliko starih manijaka. Manijakom se može smatrati i on sam, s tim obrascima i citatima za rad ni od koga tražen, niti očekivan, niti željen. Boljela ga je glava. Ne, danas ne može raditi. Bit će da je proljeće krivo... uznemirenost, migrene... zakašnjeli susret, za koji se dugo dresirani zatočnici, eto, ne pokazuju sposobnima... To omamljujuće komešanje, čar kojemu ne možeš vjerovati.

Gospodin Gafton prinese, nehotice, ruku čelu, da obriše znoj. Vrtlog, da, da!

Nagne se nad otvorenu bilježnicu, odlučan da napiše. “Etičnost i pravičnost moraju biti kako zakonodavna tako i životna načela novoga društva. Javni službenici, od najmanjih do najvećih, trebali bi ih, prvi, poštovati. Samo jedan primjer: nedavno primljen paket od bivšeg kolege. No dobro, provjerio sam sadržaj naveden na argentinskoj poštanskoj potvrdi. Nestali su neki članci nabrojani u potvrdi o zaprimanju pošiljke.” Da, prepozna, zgađen, svoje riječi.

Potrga papir, baci ga u koš. Druga ispunjena stranica, nacrt drugoga pisma. “Ne prakticiram anonimna pisma, kao što možete vidjeti. Preuzimam odgovornost za svoje sitne prigovore i sugestije. Sitne, možda, ali važne. Ono što o nama ovisi,

valja popraviti, poboljšati. Barem ono što o nama ovisi. Već sam vas upozoravao na žaljenja vrijednu kvalitetu dizala koja nose marku DIZALO. No dobro, prekjučer...” Bilo mu je mučno, da, morao je priznati. Mučnina i nemoć da odustane, ipak, od ovih lijepo, krasopisom ispisanih poruka, kojima je svijetu objavljivao svoje postojanje, upornost, propast.

Pogledao je daleko, nikamo, prije nego što se prignuo, iznova, ustrajno, nad riječi: “U živodernici se prakticira, poštovani drugovi, običaj koji nedopustivim drže ne samo ljubitelji životinja. Zakonski, dopušten je trodnevni rok u kojem vlasnici mogu preuzeti svoje izgubljene životinje. Jedini način da se sazna je li životinja u zatočeništvu jest posjet ovoj instituciji. Ali pristup onamo je zabranjen, ljudi uzalud stoje pred vratima, spremni platiti naknadu za povratak izgubljenoga bića. Drugovi, prkos kojim se gazi osnovno pravo...”

Knjiga je objavljena uz potporu Gradskog ureda za obrazovanje,
kulturu i šport Grada Zagreba.

Objavljivanje ove knjige financijski je potpomogao Rumunjski kulturni
institut iz Bukurešta – Institutul Cultural Român, București.

Nakladnik Fraktura, Zaprešić
Za nakladnika Sibila Serdarević
Glavni urednik Seid Serdarević
Urednica Iva Karabaić Kraljević
Lektura i korektura Nana Moferdin
Grafička urednica Maja Glušić
Prijelom Fraktura
Dizajn naslovnice Grey Zagreb
Godina izdanja 2011., svibanj (prvo izdanje)
Tiskano u Hrvatskoj
ISBN 978-953-266-217-7

www.fraktura.hr fraktura@fraktura.hr
T: +385 1 335 78 63 F: +385 1 335 83 20